

Bediüzzaman Said Nursi'nin İlk İstanbul Hayatına Dair Bazı Belgeler

Bediüzzaman Said Nursi'nin (1878-1960) hayatına dair birçok eser kaleme alınmış olmasına rağmen, belgelere dayanan bir biyografisi henüz yazılamamıştır. Onun hakkında belgelere dayanan bir biyografi çalışması yapılabilmesi için II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı, Mütareke, İlk Meclis, Tek Partili Siyasal Hayat ve Çok Partili Siyasal Hayat dönemlerini kapsayan ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Hiç kuşkusuz Bediüzzaman'ın biyografisine dair en temel eser, kendi sağlığında yazılmış ve kendisinin onayından geçmiş olan Tarihçe-i Hayat adlı eseridir. Bu eser müellifinin kontrolü dahilinde yazıldığından dolayı hatırat özelliği de taşımaktadır. Bu açıdan yapılacak çalışmaların hiç kuşkusuz en önemli kaynağı olacaktır. Bediüzzaman'ın vefatından sonra yazılan biyografilerde ne yazık ki, belgelere ulaşma imkanı olmamış, sözlü kültür kaynak alınarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bütün bunlar Bediüzzaman'ın biyografisini belgelere dayanarak yazma ihtiyacını daha da artırmıştır.

Biz bu çalışmamızda Bediüzzaman Said Nursi'nin İstanbul'a ilk gelişi (1907) ve İstanbul hayatına dair bazı vesikalara yer vermek istiyoruz. Hiç kuşkusuz yorumladığımız belgeler, Bediüzzaman'ın ilk İstanbul hayatına dair yeterli bilgiyi sağlamaya yetmeyecektir. Ancak, bu bilgilerin bazıları daha önceden bilinen bazı konuları pekiştirirken, bazı müphem noktaları da aydınlatma fonksiyonu görecektir. Geçen zaman içinde ortaya çıkan vesikalarla daha tutarlı bilginin ortaya çıkacağı açıktır.

Bediüzzaman'ın İstanbul'a gelişine dair ilk vesika Van Valisi Tahir Paşa'nın Bitlis'e tayin olmasından sonra, Bitlis Valisi olarak yazdığı tezkiredir. Tahir Paşa, II. Abdülhamid'e yazdığı 16 Kasım 1907 tarihli tezkirede Bediüzzaman'ın zeka ve ilminden, padişaha bağlılığından bahsettikten sonra hastalığı için İstanbul'a geldiğinden söz ederek, padişahın yardımcı

olmasını ister.¹ Bu tezkire bize Bediüzzaman'ın İstanbul'a gelişi hakkında bilgi verdiği gibi, Doğu Anadolu'da Bediüzzaman'a nasıl bakıldığını göstermesi bakımından da önemlidir. (Ek-I)

Bediüzzaman'ın bu tezkire tarihini müteakip İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. Çünkü, Zaptiye Nezareti'nden Van Valiliği'ne gönderilen başka bir tezkirede, Bediüzzaman'ın tedavi için İstanbul'a geldiğinden bahsedilerek, Van'daki hayatı hakkında bilgi istenmektedir. Bu bilgi bize Bediüzzaman'ın zaptiye ile alakalı bir durumu olduğunu göstermektedir. Çünkü istenilen bilgide ne ile iştigal ettiği, ne vakitten beri Van'da ikamet ettiği, rütbe-i ilmiyesinin olup olmadığı gibi sorular sorulmaktadır.² (Ek-II) Zaptiye Nezareti'nin Van Valiliği'nden Said Nursi hakkında bilgi istemesi o sıralarda Bediüzzaman'ın hareketli İstanbul hayatından kaynaklandığı söylenebilir. Padişahın huzuruna çıkmak isteyen, taleplerinden dolayı hastahanelere kaldırılan, bir zat Zaptiye'nin bilgi toplamak için böyle bir tedbire başvurmaya neden olduğu söylenebilir.

Van Valiliği'ne Zaptiye Nezareti'nden gönderilen 19 Temmuz 1908 tarihli başka bir tezkirede, Bediüzzaman'ın o tarihlerde İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu tezkirede Molla Said'in Van'a dönmek üzere olduğundan bahsedilerek, İstanbul'da kendisinde bazı istenmeyen tavırların görüldüğünden söz edilerek, bu tavırların Van'da da devam etmesi halinde aşiret arasında kendisinin bir baş olarak karışıklık çıkarmasından endişe duyulur. Van Vilayeti'nden bu endişeleri duymalarında haklı olup olmadıklarını sorar. Bu tezkirede ayrıca, 21 Mayıs 1324 tarihli Van'dan gelen bir telgraftan söz edilir. Buradan anlaşıldığına göre Van Valiliği'nden gelen bu telgrafta Molla Said övülerek faziletlerinden bahsedilmektedir.³ Bu tezkirenin gönderildiği 19 Temmuz 1908'de Bediüzzaman'ın İstanbul'dan Van'a gönderilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Ancak, bu tezkirenin gönderilmesinden kısa bir süre sonra II. Meşrutiyet ilan edilecek ve Bediüzzaman bu süreçte de etkin rol alarak yazı ve nutuklarıyla Meşrutiyet'i destekleyecektir. (Ek-III)

II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, 29 Ağustos 1908'de Zaptiye Nezareti'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir tezkireden Bediüzzaman'a memleketine dönmesi için padişah tarafından iki bin kuruş harcırah verildiği anlaşılmaktadır. Ancak Bediüzzaman bu harcırahı kabul etmediğinden bahsi geçen para tekrar Nezaret veznesine iade olunur.⁴ Bu bilgilerden, Bediüzzaman'ın İstanbul'daki hayatından hoşlanmayan II. Abdülhamid'in onu İstanbul'dan uzaklaştırmak için harcırah verdirdiği anlaşılmaktadır. Bediüzzaman verilen harcırahı kabul etmeyerek hem kendisinin sıradan bir ulema olmadığını göstermiş; hem de sonraki yıllarda eserlerinde çok yer vereceği "nastan istighna" düsturuna o zamanlar da dikkat etmiş olduğunu göstermektedir. (Ek-IV)

Bu arada 31 Mart Olayı yaşanmış, birçok insan sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaya başlamıştır. Bediüzzaman da olayda yatıştırıcı rol oynadığı halde o karışık ortamda İzmit'de yakalanarak İstanbul'a getirilmiş, Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmış ve beraat etmiştir.⁵

İşte Bediüzzaman İstanbul'da 31 Mart Olayı'nın akışını tasvip etmeyerek İstanbul'u terk etmesi üzerine gittiği İzmit'te yakalandığı zaman kama ve rovelverine el konulmuş olmalıdır ki, 24 Mayıs 1909 tarihinde Zaptiye Nezareti İzmit Polis Komiserliği'ne bir tezkire göndererek Bediüzzaman'ın kama ve rovelverinin Zaptiye Nezareti'ne iade edilmesi istenir.⁶ (Ek-V) Bu talebin hangi saikten kaynaklandığı tam olarak bilmemekle beraber, Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb-i Örfi'de beraat ederek suçsuzluğu ortaya çıktıktan sonra eşyalarını tekrar iade etme gereği ortaya çıkmış olmalıdır.

Bediüzzaman, 31 Mart Olayından sonra kurulan Divan-ı Harbi Örfi'de yargılandıktan sonra, ifadelerini ve İstanbul'daki başka görüşmelerini anlatan Divan-ı Harbi Örfi adını verdiği bir eser yayınladı. Birçok insanın idam edildiği bir ortamda görüşlerini oldukça sert ifadelerle dile getirdiği bu eseri hakkında da takibat yapılacaktır.

Bu eserin yayınlanmasından sonra, Eminönü Polis Merkezi'nden İstanbul Polis Müdürlüğü'ne 18 Eylül 1909'da bir tezkire yazılarak istenmeyen sözlere yer veren bu kitap hakkında gereğinin yapılması istenir.⁷ (Ek-VI) Bu istek İstanbul Polis Müdürlüğü'nden Dahiliye Nezareti'ne ulaşmış olacak ki, 23 Eylül 1909'de Dahiliye Nezareti, Hareket Ordusu

Komutanlığı'na bir tezkire göndererek bu kitabın insanları heyecana sevk ettiğinden ve bazı istenmeyen şeyleri söylediğinden toplattırılması amacıyla Divan-ı Harbi Örfiye verilmesi istenir.⁸ (Ek-VII) Aynı tezkirenin zeylinde de, Hareket Ordusu'ndan bu eserin toplanmasına dair gerekli düzenlemenin yapılması istenir.⁹ (Ek-VIII-IX)

Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb-i Örfi adlı eseri hakkında yapılan bu yazışmaların sonucuna dair bir bilgi henüz elimize geçmediğinden eserin toplattırılması konusunun net olarak belli olmadığını söylememiz gerekiyor. Ancak, 31 Mart Olayı'nı takip eden dönemde Bediüzzaman'ın bu eserinin ciddi rahatsızlıklar verdiği anlaşılmaktadır.

Dipnotlar

1. BOA., Y.PRK.UM., nr. 80/74, 10 Şevval 1325; Bu belge daha önce Abdülkadir Badıllı tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Abdülkadir Badıllı, Mufasssal Tarihçe-i Hayat, C: I, İstanbul, 1998, s.168).
2. BOA., ZB., nr.618/64,
3. BOA., ZB., nr.630/31,21, 6 Temmuz 1324.
4. BOA., ZB., nr.325/115, 16 Ağustos 1324.
5. Bediüzzaman Said Nursi'nin 31 Mart Olayı sırasındaki davranışları hakkında ayrıntılı bilgi için, (Bkz.: Selim Sönmez, "Bediüzzaman Said Nursi'nin 31 Mart Olayı'ndaki Tavrı", Köprü, Sayı: 78 (Bahar-2002), s. 115-131).
6. BOA., ZB., nr.629/55, 11 Mayıs 1325.
7. BOA., DH.EUM.THR., nr.5/7-3, 5 Eylül 1325.
8. BOA., DH.EUM.THR., nr.5/7-2, 10 Eylül 1325.
9. BOA., DH.EUM.THR., nr.5/7-1, 17 Ağustos 1325; BOA., DH.EUM.THR., nr.6/58-2, 19 Ramazan 1327.

Ekler

Ek-1

Ma'ruz-u çâkerânemdir,

Kürdistân ulemâsı beyninde hârîka-i zekâ ile meşhur Molla Said Efendi muhtac-ı tedâvi olduğundan şefkat ve merhamet-i hazret-i hilâfetpenâhiye ilticâ ederek bu kere ol-cânibi âliye azimet eylemiştir. Mumaileyh bu havalide ilimce umûmun merci'i hal-i müşkilâtı olduğu halde yine kendisini talebeden sayarak kıyafetini değiştirmeye şimdiye kadar muvâfakat etmemiştir. Kendisi veliyyülnimet-i a'zim efendimiz hazretlerine hakikaten sâdık ve hâlis bir duâcı olmakla beraber fitraten edip ve kanâatkâr ve fikr-i çâkerânemce şimdiye kadar Dersaadet'e gitmek bahtiyârlığına nâil olan Kürd ulemâsı içinde gerek ahlâk-ı hasenece gerek Zât hazret-i Hilafetpenâhiye sadâkat ve ubûdiyetçe alâ ziyâde şayân-ı âtifet bir zât-ı diyânet şîâr olmasına nazaran, mumaileyhima emr-i tedavi hususunda mahzar-ı teshilât ve nâil-i iltifât-ı mahsûsa olması umum kürdistan talebesi hakkında ilelebed unutulmaz bir inayet-i âl-el-âl hazreti padişahi telakki olunacağına arzına cür'et kılındı. Bu babda ve her halde emrû ferman hazreti menlehül emrindir. 3 Teşrinisani 1323 Bitlis Valisi Tahir

Y.PRK.UM., nr.80/74, 10 Şevval 1325/16 Kasım 1907.

Ek-2

Mektubû Kalemine Mahsus:

Van Vilayet-i Âliyesi'ne,

Van'dan aldığı 5 Teşrinisani 1323 tarihli ve üç cild ve 12 sıra numaralı tezkiresiyle [berây-ı tedâvi] Dersaadet'e gelmiş olan Molla Said Efendi'nin ne vakitten beri Van'da [ne vakitten beri bulunur] ikamet ve ne ile iştigal [ediyor idi. Ve buraca şuurunda eseri hiffet görüldüğünden orada hastalığı nasıl bulunur idi] ettiğinin ve mezkur tezkirenin faziletli elkabı konmuş olduğu cihetle rütbe-i ilmiyesi olup olmadığının ve yine zikr olunan tezkirede berây-ı tedâvi Dersaâdet'e azimet ettiği muharrer olduğundan ve kendisinin şuurunun hiffet eseri görüldüğünden hastalığından ibaret idiğünün serian ve mevzuan esbabı babında.

ZB., 618/64, 18 Kasım 1907

Ek-3

Komisyon-ı Mahsus Müsevvedâtı:

Van Vilayet-i Âliyesi'ne,

Fuzalâdan ve hüsn-i hâl eshâbından olduğu 21 Mayıs 1324 târîhli telgrafnâme-i vâlâlarında iş'ar buyurulan Bitlisli Molla Said oraya avdet etmek üzere [olup]dir. Ancak kendisinden buraca meşhûd olan bazı etvâr ve evzâ' oraca beyn'el-aşâir teferrüd-i dâ'iyesine kalkışmak veya bir mefsedet ikâ' etmek şüphesi tevliid etmekte olduğundan öyle bir hal ve harekete tasaddi etmesi me'mul ve kâbil olup olmadığının bâlâ taraf mulâhazasıyla âcilen iş'ar buyurulması babında. 6 Temmuz 1324/19 Temmuz 1908

ZB., 620/31,21

Ek-4

Mektubî Kalemine Mahsus:

Dahiliye Nezaret-i Celîlesine,

Van ulemâsından olup Dersaâdet'te bulunan [Molla Said Efendi'nin] memleketine avdet [etmesi] için harcırah olmak ve [kendisine verilmek] üzere bâ irâde-i seniyye-i hazret-i padişahi ihsân buyurulmasıyla makâm-ı nezâret-i celîlelerine irsâl kılınmış olan iki bin kuruşu mumaileyh Molla Said Efendi kabulden istinkâf eylemesine binâen meblağ-ı mezbur me'mura tevdiân nezâret-i Celîleleri veznesine iâde edildiğine nezâret-i acizi evrâk müdürlüğüne evvelce bunun için verilmiş olan makbuz-i ilm-i marzisinin irsali hususunda.

16 Ağustos 1324/29 Ağustos 1908 ZB., 325/115

Ek-5

Mektubî Kalemine Mahsus:

İzmid Polis Komiserliği'ne,

Bediüzzaman Kürd Said Efendi'den oraca alınmış olan bir kama ile rovelverin serian Daire-i Zabtiye'ye gönderilmesi. 11 Mayıs 1325/24 Mayıs 1909.

ZB., 629/55

Ek-6

Eminönü Polis Merkezi:

İstanbul Polis Müdürlüğüne,

“İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi” yahud “Divân-ı Harb-i Örfî” ve “Said-i Kürdî” nâm risâle münderecâtı câlib-i nazar-ı dikkat tefevvühât ve terhâtı cami’ görülmekle ifây-ı muktezâsı zımında leffen takdim kılındı. 5 Eylül 1325/18 Eylül 1909.

Eminönü Merkez Memuru

Efkâr-ı Umûmiyeyi tehyic edecek bir takım ibârâtı havî olan risâle-i mezkure takdim kılınmış olmakla ve Divân-ı Harbî Örfiye tevdiyle beraber bu risâlelerin toplattırılması hakkında emr-i iş’arı encamıyla.... Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti’ne arz ve tefhim olunur. 10 Eylül 1325/23 Eylül 1909.

Hareket Ordusu Kumandanlığı’na yazılmıştır: 10 Eylül 1325.

DH.EUM.THR., nr.5/7-3, 8 Ramazan 1327

Ek-7

Hulasa: Münderecat-ı mühimmeye havi olarak neşr edilmiş olan “İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnâmesi” nam risâlenin takdim olunduğuna dair.

Hareket Ordusu Kumandanlığı Cânib-i Âlisine,

“İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi yahud Divân-ı Harb-i Örfî ve Said-i Kürdî” ünvanıyla Bediüzzaman tarafından tahrir ve neşr edilmiş olan risâlenin münderecâtı tehyic-i efkâr-ı bâdi bir takımve terhâtı havî olduğu görülerek Eminönü Merkez Memuriyeti’ne elde edilmiş bir nüsha İstanbul Polis Müdiriyeti marifetiyle tevdi’ olmasına ve risale-i mezkurenin aynen ve leffen takdim kılınmış olmakla Divân-ı Harb-i Örfî’ye ba-tevdi’ münderecâtına nazaranicra ve nüsha-i müsteşiresinin toplattırılmasına emr-ü arızası ...sermedidir. Olbabda.

Yazıldı. 10 Eylül 1325/23 Eylül 1909.

DH.EUM.THR., nr.5/7-1,2.

Ek-8

Hulasa:

İki mekteb-i musibet şehâdetnâmesi ünvanıyla Bediüzzaman nam muharrir tarafından neşr olunan risalenin men’-i füzuzata emir verilmesi hakkında.

Hareket Ordusu Kumandanlığı Cânib-i Âlisine,

10 Eylül 1325 tarih ve numarasıyla takdim kılınan tezkireye zeyldir. “İki mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi” yahud “Divan-ı Harb-i Örfî ve Said-i Kürdî” ünvanlarıyla Bediüzzaman nam muharrir tarafından neşr olunmakta bulunan risâlenin münderecatı hezeyan-ı zekiye efkâr-ı umumiye üzerinde su-i tesir icrasının hâli kalmayacağı cihetle, bidayet re’y-i mezuniyetle alenen devam-ı neşr ve füzuzat mahzurdan salim görülmeyerek Eyüp merkez memuriyetine dahi bir nüshası derderst ve irsal olmasına ve mezkur risale leffen takdim kılınmış olmakla, bunun men’ intişarıyla

toplattırılmasına dair muamelenin tesri ve keyfiyetinin tacili emr-i tebliğine müsaade buyurulması müsterhamdır.

Olbabda.17 Ağustos 1325/30 Ağustos 1909.

DH.EUM.THR., nr.5/7-1, 8 Ramazan 1327.

Ek-9

Hulasa: Münderecât-ı mühimmeyi havi İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi nam risalenin takdim olunduğuna dair.

Birinci Divân-ı Harb-i Örfî Riyâset-i Vâlâsına,

“İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnâmesi” yahud “Divân-ı Harb-i Örfî ve Said-i Kürdî” ünvanlarıyla Bediüzzaman nam muharririn eseri olmak üzere bir takım mevzu tarafından fûruzat edilmekte olan risale-i matlube münderecatının tezmiş-i ezhân-ı mucib terhâttan ibaret olduğu anlaşılmasına mebni, Polis Merkez memuriyetlerinden tesadüf olundukça birer nüshası ahz ve irsal edilmekte bulunduğundan Divân-ı Harb-i Örfice münderecâtı bittetkik fûruzat ve intişarının ve nüsha-i mütebasiresinin toplattırılmasına dair bir karar ittihaz buyurulmak üzere mukaddema iki nüshası ve tezâkir-i mahsusa Hareket Ordusu Kumandanlığı makam-ı âlisine takdim kılındıkta, nûsuz bir emr ve iş’ar cevaben tebliğ buyurulmasıyla ve risale-i mezkurenin ilan neşr ve tevzi’ine devam edilmekte bulunması mahzurdan salim ve mütalaa-i lazimenin bir an akdem derpiş edilmesi müstelzim bulunmuş olduğu cihetle, ona göre tesri-i icrası esbabına berayı tevessül risale-i mezkureden bir nüshasında leffen mevki-i valalarına takdim mübaderet olmakta.

Olbabda.20 Eylül 1325/3 Ekim 1909.

DH.EUM.THR., nr.6/68-2, 19 Ramazan 1327/4 Ekim 1909.

Selim Sönmez